

PAULO AGIRREBALTZATEGI

BATERAGUNEEN BILA ERASOEN ETA KONTRADIKZIOEN ARTEAN

Burutzear dagoen 1992. urteari euskalgintzatik eta euskal kulturaren alorretik ere begiratua egitean 500. urteurren sonatua gogorazetik hasi behar ote dugu? Hainbesteko zaparrada informatibo eta publizitario erori baitzaigu gainera efemeridearen eta horren inguruan ospatu den *Expo* (Erakusketa Unibertsala)ren kontura. Ixilikago ibili dira «Amerika eta Euskaldunak» programa ezberdinak, hainbat diru eta interes, eta ez kultur ahalegin gutxi, erakarri eta eraman dituztenak. Ez dugu ukatuko euskaldunontzat ere gertakari historiko horiek nola baiteko erreferentzia kulturala ez direnik; besteren artean geure Herriaren historiaren parteren bat ere badirelako. Hasteko, beraz, benetan errespetagarriak iruditzen zaizkit erreferente historiko-kultural horiek aztertzen, lantzen eta erakusten saiatu direnen lanak eta ahaleginak. Baina guztiz okertzea litzateke urteko euskal kulturaren dinamika marko horretan soilik sartuko bagenu; egia esan, gaurko euskalgintzako gorabeherak urruti geratzen dira gertakari horietatik.

Urteurrenei dagokienez, ordea, euskal kulturak beste bat ospatu du, garrantzizkoa: Oihenarten jaiotzako laurungarrena, alegia; beste horien sonarik ez du eduki; baina euskal kulturgintzaren alorrean hurbilagokoa eta hunkigarriagoa gertatu dela esan beharrik ez dago. Konparazio horretan ez dezala, mesedez, inork sumatu euskalduntasunaren eta unibertsaltasunaren arteko hautapenik, ez bainago prest gure artean bi dimentsioak elkarren kontra jartzeko joera izaten dutenen jokoa jokatzeko.

Euskalgintzako hurbileko efemerideak ospatzean, berriz, ezin utzi gogoratu gabe, besteren artean, eta hainbat ikastolaren eraikuntzako zilarrezko ezteiekin batera, *Kili-kili* mutikoaren hogeita bostgarren urtebetzea. Gaztetxoak euskaraz alfabetatzeko Jose Antonio Retolazak sortu eta gidaturiko ekintza txalogarriaren sinbolo sinpatiko bihurtu da *Kili-kili* 25 urtetan zehar: batez ere Bizkaiko hainbat eta hainbat neska-mutikoren lagun handia. Antzinako efemerideen ospakuntzak oroi-

menezko batzarretan eta erakusalditan agortu ohi dira maiz; bizirik eta ekinean dirauten ekintza sozio-kulturalen urteburuak, berriz, aurrera ekinean jarraitzeko kemenak berritzeko egokiak izaten dira, urtetan metaturiko esperientzia aztertzearekin batera.

Mendeurren eta urteurren guztien artean, eta lehen begiratuan, kontradikzioz eta sarritan polemika garratzez betea joan da aurtengo hau, euskalgintzaren eta euskal kulturgingintzaren alor sozial eta politikoan.

Eusko Jaurlaritzako Kultura eta Hezkuntza Sailetatik batez ere aldarrikatu eta ezarri diren politika «errebisionistek», euskaldunen sektore handien aldetik atzerako pausotzat hartuek, harrtu dituzte polemikarik handienak. —Guggenheim-en eta *Expo*-ren inguruan luzaturiko polemikak alde batera utziko ditugu hemen—. Arregi jaunak iragarri zuen kultur politikarako eta aurrekontuetarako irizpideen aldaketa eta horren inguruan sorturiko erreakzio bizia, *Kultur Kezka* izeneko bateragunean bereziki gorpuztu zena; Buesa jaunak bere goi-karguetik ereindako mezu lotsagabe eta asaldaria, euskararen normalkuntzaren aldeko politikaren ukatzailea; gobernuko hiru alderdiek sinaturiko eskola-hitzarmena, ikastolen historia eta euskal eskola publiko eta nazionalaren helburua betirako lurperatzeko arriskuan ipini dituen... Euskal kulturako jendeen artean egonezin eta haserre handiak sortu dituzten hiru gertakari nabarmenenetarikoak besterik ez dira horiek.

Bestetik, sektore politiko eta sozial jakin batzuen aldetik, ez dakigu zein eskubideren izenean, muntaturiko eraso eutsi eta zabalak, euskararen normalkuntza sozial eta kulturalaren urrats txikiak geldiarazi nahi dituztenak, HPINren politika konkretuaren edo euskal telebistaren ereduaren aurkakotzat ezezik, euskararen beraren eta euskal kulturaren kontrako erasotzat ulertu izan ditu euskaldunen komunitateak. Azken batez, hizkuntz politika orokorraren eta bereziki administrazio publikoko funtzionarien euskara-ezagutzaren perfilak diseinatzan dituen araudiaren aldatzearekin batera, euskararen normalkuntzako legearen beraren beheanzko aldaketa eskatu du sektore politiko jakin batek. Tamainako farisaikeria eta zinismoak ezin izan du harridura eta amorrua besterik piztu euskaldunen komunitate osoan.

Mezu eta eraso horien aurrean beldurrez, ihesian edo defentsa hutsez erantzun du zenbait erakunde publikok, beste alde-tik benetako politika erasokorra edo baztertzaila euskalgintzako ekimen sozialen kontra zuzentzen zen bitartean. Euskal munduan aspalditik minduta dauden zauriei eta konpondu gabeko arazoei (AEK, UEU, EHU, etab.), berriak erantsi zaizkie: horien artean *Euskaldunon Egunkaria*-rena da kasurik nabarmenena; hor daude, era berean, laguntza publikoa kendu edo murriztean aurrera ezinean geratu diren beste hainbat kultur ekin-tza herritar. Erakunde publikoen eta indar sozialen arteko artikulazio demokratikoaren arazoa dago konpontzeko, gorri-gorrian eta gori-gorrian, kulturaren alorrean ere.

Urteko balantze osoan ez da dena izan, ordea, hizkuntz komunitateen arteko hormak eraiki nahia edo euskaldunen arteko zatiketa tematian iraun beharra. Aipaturiko irizpide eta jokabide atzerakoiek zenbait sail instituzionalen artean piztu-riko kontrajarrera ezkutuago eta nabariagoekin batera, bide berri eta aurrekoiak irekitzeko hitzak eta ahaleginak ez dira falta izan euskalgintzaren eta euskal kulturaren alorrean: euskal komunitatearen barruan eta zenbait erakunde publikoren eta herritarren artean urte luzetan bizi izan diren etenak eta inko-munikazio-egoerak gainditzeko urratsak egin beharra nabari izan da, konfidantza berriari, elkarriketari eta elkarlanari ateak irekiz, euskarak batu gaitzan eta ez sakabanatu. Nego-ziazioa, paktua eta horrelako hitzak politika orokorretik hizkuntz eta kultur politikara ere zabaldu dira.

Bide horretatik, guztien aldetik autokritika egiteaz eta orain arteko urraduren eta ezinen arrazoiak argitzeaz gain, eta aurrera begira elkarriketarako bateraguneak eta elkarlane-rako marko berriak eratzeko, beharrezkoa da eraikitako murrak birrintzea eta blokeaturiko arazoak desblokeatzea, irtenbide egokiaren bila.

Kontraesan instituzional eta pertsonalekin egin du, ordea, topo ahalegin horrek. Itxuraz jende gutxi ohartu da Joseba Arregi Kulturako sailburuak, *Deia* egunkarian idatzitako bi artikuluko nere ustez oso interesgarriez: «Euskara y libertad» titulupean bata (maiatzak 10) eta «El proceso de construcción nacional» izenekoa bestea (maiatzak 13). «Yo me voy a limitar

en estas líneas a plantear algunas reflexiones acerca de lo que puede suponer esa unidad de acción nacionalista en los temas relacionados con el euskara, o mejor dicho: en qué condiciones va a ser posible o imposible esa unidad de acción», zioen bigarrenean. Egun horien inguruan, baita ere, honelako hitzak jaulki zituen bere alderdiaren aurrean: «Euskara eta euskal kulturaren inguruan paktu bat» behar da eta horretarako «lan eta negoziazioaren» beharra dago.

Bestelakorik ikusten dute, ordea, euskal kulturako sektore zabalek sailburuaren politika praktikoa. Hitzen eta ekintzen arteko kontradikzioaren korapiloa askatzen ez den bitartean, euskal kulturako indar sozialen eta erakunde herritarrek agerturiko elkarriketarako eta elkarlanerako gertutasuna testigutza hutsean geratuko da; «negoziazioa», «paktua» eta «ekintzazko batasuna» gauzatuko badira, bi aldetatik behar direlako urratsak, hitzak ezezik. Sinesgarritasunak, frogak eskatzen dira.

Inkomunikazio-egoerak hausteko eta elkarlanerako bategarriak eratzeko mezuak zabaltzen ari direnean eta urratsak egin behar direnean, egokia da guztiontzat nolabaiteko erreferentzi eredu direnak aurrean edukitzea. Zorionez, horrelakoak izan ditugu eta baditugu, sarritan hilda gero ere bizirik dirautenak. Eredu handi bizirik hil zaigu, hil ere, pasa den ikastarohorretan: Lino Akesolo eta Joxe Migel Zumalabe, bestearen artean. Horiek eta bestelakoak ahaztu gabe, Joxemiel Barandiaranen ereduak aipamen berezia merezi duela uste dut hemen.

Euskal kulturaren historiak garrantzi handiko lagunak eza gutu ditu gaztetan joaten; Joxemielen kasuan bizitzak bizirik kontserbatu eta heriotzak begirunez errespetatu duela esan daiteke, denon mesederako, «euskal kulturaren patriarka» bihurturik: ez bakarrik euskal etnografian «aitalehenetako» bat delako, urtez ezezik jakintsuaren esperientziaz eta itzalez jantzia, eta bai euskaldun guztion begirunea merezi izan delako, bere «gizabide» zabal eta irekiaren bitartez, haren hurbiltasunean denok familiako sentitzeraino.

Barandiaranen bi ezaugarri nabarmentzekoak direla uste dut hemen: a) beraren unibertsaltasun irekia, euskaltasunean

sustraitua eta burutua, bere inguruan eta Herrian bizi eta ikusi zuenari kategoria zientifikoa emanez eta herri-hizkuntzatik abiatuz bere ikerkuntzarako, «hizkuntzarekin batera joaten baita izakera, kultura»; b) beraren eragin kultural eta inplikazio soziala, ikertzaile gazteak bultzatu eta gidatuz eta kultur ekintza herritarretan (Kilometroak, Korrika, etab.etan) parte hartuz erakusten zuena; c) beraren giza erakarmen hurbila, pentsakera, ideologia eta maila sozial guztietako jendeak bateratzeko. «Bateginik» ekintzaldian ere gogoz ipini zuen bere partaidetza.

Ereduak eredutzat hartuz, irudimenez eta kemenez bide berriak ireki beharra zegoen, azken urte luzeegitako euskal kulturagintzako katramilak, etenak eta ezinak gainditzeko. Helburu horretxekin, euskalgintzan diharduten indar edo sektore sozialak bateratzeko eta elkarlan emankorragoa bideratzeko, hain zuzen ere, gogoeta, elkarrizketa eta eztabaida-prozesu zabala eratu zuen EKBk, martxoko III. Batzarre Nazionalean zentratu zuena, «Ahaleginak bilduz etorkizuna lantzen» goiburuarekin. Bertan harturiko erabakiek eta bultzaturiko dinamikak hiru ildotan izan dute bereziki beren jarraipena: euskalgintzako alorreko 50etik gora elkarte eta erakunderekin egindako analisi eta elkarrizketetan; hainbat erakunde sozial eta publikorekin, bereziki HPINrekin, eramandako harremanetan eta elkarlanera bideraturiko negoziazioetan; EKB beraren koordinazioa zabaltzeko eta berregituratzeko proposamen eta eztabaida- bileretan. Datozen hilabeteotan ondorio eta emaitza konkretuak ikusi beharko dira, jokabide eta programa praktikoetan.

Herrietako euskal elkarteena da beste gertakari interesgarririk bat euskalgintzaren dinamika sozialean: aurreko urteetan eratzen eta hedatzen hasia, azken honetan bultzada garrantzizkoa hartu du mugimenduak. Oraindik herri guztietara zabalduz eta Euskal Herri osoan gorpuztuz joan beharra dauka, euskal komunitatea benetan trinkotzeko eta euskaldunen konfidantza berria suspertzeko.

Ateak irekitzea, elkarrizketa zabaltzea, bateraguneak eratzea, koordinazioa lantzea, elkarlana bideratzea: euskal kulturaren alorrean urte honetan maiz entzun diren mezuak —predi-

kuak?— dira. Baina denen aldetik mezuak asmo bihurtu behar dira, asmoak erabaki, eta erabakiak praktika. Bestela, euskalgintzako labirintu honetan batzuk sokak luzatzen ari diren baitartean, beste batzuk horma gehiago eraikitzen eta ate eskasak ixten ari badira, ezin bateratu eta elkartu erdigunean, denen artean irtebideak aurkitzeko. Bide horretatik, susmo txarren eta polemika zaharren artean indarrak alferrik xahutzeaz gain, etsaien erasoan aurrean geure konfidantza galtzeko eta sakabanatuta geratzeko arriskuan ginateke, herritarren etsipena areagotuz.

Urtean zehar euskal kulturaren alorrean zabalduko mezuen, argitaraturiko idazlanen eta egindako eztabaida eta elkarrizketen arabera, badirudi hainbat puntu funtsezkotan bateragunerik badagoela, orain artekoaren analisisan nahiz aurrerakoaren jardunbideari begira; hona hemen batzuk: a) Euskalgintzaren autonomia, politika orokorraren gorabeherak baldintzatuko ez dutena; b) Euskal komunitatearen konpaktazioa, erdararen itsasoan ito ez dadin, eta herri osoa berreuskalduntzeko motorra izan dadin; c) Euskalgintzaren alorreko indar eta erakunde herritarren koordinazio zabala; d) Erakunde publikoen eta erakunde herritarren arteko artikulazio demokratiko berria, elkarlan biziari begira, ekimen, egitarau eta plan konkretuak burutzeko.

1992ko ikastaroak berriari utzi dio lekua. Urte honetan, hain zuzen, euskararen eta euskal kulturaren munduak hamargarren urteurren oso garrantzizko eta esanahitsuak gogoratu ahal izango ditu: ETBk, Euskadi Irratiak, Euskararen normalkuntzaren legeak, EKBk, hamar urte beteko dituzte jardunean. Era berean eskolaren lege berriaren inguruan, duela hamar urte bizi-bizirik egon zen eztabaida gogoratzeko eta berritzeko aukera izango dugu: EIKE (Euskal Ikastolen Erakundea) eta EEPA (Euskal Eskola Publikoaren Alde) ziren orduan; EAeko eskolaren lege berria eta «euskal eskola publiko» izango dira eztabaidaren bi poloak.

1992ak argitu gabe utzi dituenak argitzeko, blokeatuta utzi dituenak desblokeatzeko eta bideratu gabe utzi dituenak bideratzeko, baliagarri izango ahal da 1993!